

SOÓS ESZTER PETRONELLA – VÁRNAGY RÉKA¹

Egy párt évtizedeken átívelő mérséklődési kísérlete

A francia Nemzeti Front

I. Bevezetés

Az egykori Nemzeti Front – ma Nemzeti Tömörülés – Franciaország második legjelentősebb pártja, az ellenzék vezető ereje. Miután Marine Le Pen 2011-ben átvette az elnökséget és felerősítette a franciául „ördögűzésnek” nevezett mérséklődési stratégiát, az FN folyamatosan javított a korábbi választási rekordjain, sorra érve el kiemelkedő eredményeket. Megnyerte többek között a 2014-es európai parlamenti választást, továbbá 2017-ben – 2002 után ismét – jelöltet juttatott az elnökválasztás második fordulójába. Ugyanakkor a 2017-es elnökválasztás és nemzetgyűlési választás után a párt elégedetlenül vette tudomásul ezt a rekorderedményt is, túlesett egy szakadáson és egy vezetési válságon, tagokat, aktivistákat és pénzt is veszített. A közvélemény-kutatások szerint azonban ennek ellenére az FN egyvalamiből nem veszített: választási potenciáljából, amit a 2019-es EP-választások eredményei és az újabb győzelem is igazolt. A komoly politikai, szervezeti és pénzügyi kihívásokkal küzdő párt 2018-ban nevet váltott, s programján, ideológiáján is igazításokat hajtott végre. Emellett a Nemzeti Front számára is komoly kihívást jelent az Emmanuel Macron köztársasági elnök és *En Marche* mozgalma által kialakított versenyhelyzet, a francia pártverseny logikájának lassú átalakulása. Bár ebben az átalakulásban Marine Le Pen és Emmanuel Macron, illetve pártjaik rendelkeznek közös érdekekkel, a Nemzeti Fronton belüli belső viták egyelőre megjósolhatatlanná teszik, hogy a francia pártrendszerben a pillanatnyi *status quo* tartós lesz-e.²

2. A Nemzeti Front és a Nemzeti Tömörülés rövid története

A ma Nemzeti Tömörülés (*Rassemblement National*, a továbbiakban: RN) néven ismert Nemzeti Front (*Front National*, a továbbiakban: FN) 1972-ben jött létre, a francia párt-

¹ A kutatás (Várnagy Réka) az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² A tanulmányt 2020 februárjában zártuk le.

rendszer egyik jelentős átalakulásának pillanatában.³ Az adott időszakban (1969–1981) kérdéses volt az 1958 óta domináns gaulle-izmus jövője, ereje, alakulóban volt egy orléanista-liberális pólus Valéry Giscard d’Estaing vezetése alatt (1974–1981),⁴ illetve ekkortájt zajlott a baloldalon a Francia Kommunista Párt és az 1971-ben formába öntött Szocialista Párt dominanciaharca is.⁵ A pártrendszer változása Franciaországban is együtt járt a választói kötődések átalakulásával és a hagyományos pártpreferenciák gyengülésével.⁶ A folyamatból az FN jelentős mértékben profitálni tudott, ma már például a távolmarchés után a Nemzeti Front számít a munkásosztály körében a legerősebb pártnak.⁷

Az alapító, Jean-Marie Le Pen mind a negyedik (1946–1958), mind az ötödik köztársaság (1958–) idején szerzett politikai tapasztalatokat, és erős kézzel vezette mozgalmát egészen 2011-ig, amikor lánya, Marine Le Pen átvette tőle az FN irányítását. Jean-Marie Le Pen 1972 és 2011 között maga köré gyűjtötte a francia politika szinte összes marginális, radikális jobboldali csoportját, és egy szervezetbe integrálta őket, ideértve Vichy támogatóit, egyes neonácikat, a Francia Algéria híveit, az OAS (*Organisation de l’Armée Secrète*) aktivistáit, az antigaulle-istákat, a katolikus fundamentalizmus híveit és a második vatikáni zsinat ellenfeleit.⁸ Bár a párton belül jellemzőek voltak és ma is jelen vannak a vezetési, sőt a családi viták és a pártszakadások (például 1999-ben, majd 2017-ben), a Le Pen család – amelyből többen is a párt tagjai, vezetői – az alapítás óta kontrollálja az FN vezetését. A Le Pen család „szerencséjét” és mozgásterét egyébként az adja, hogy Jean-Marie Le Pen meglehetősen tehetős ember (komoly vagyont örökölt a hetvenes években egy radikális jobboldali szimpatizánstól), vagyis családjá tagjainak nem kell, hogy a személyes megélhetés legyen a fő szempont tevékenységeik, munkáik, politikai elköteleződések megválogatásakor.⁹

A Nemzeti Front a ’70-es években még marginális helyzetben maradt, a párt nem számított érdemi politikai tényezőnek. A politikai áttörésre a ’80-as évek elejéig, közepéig kellett várni. A ’80-as évek bevándorlással kapcsolatos vitái, a François Mitterrand köztársasági elnök és kormányai által folytatott gazdaságpolitika, illetve az 1986-os választójogi reform tették lehetővé, hogy Le Penék 35 képviselőt küldjenek a Nemzetgyűlésbe,

³ Bár e tanulmány írásának pillanatában a Nemzeti Front már hivatalosan is a Nemzeti Tömörülés (RN), más fordítás szerint a Nemzeti Összefogás nevet viseli, a jelen szövegben elsősorban Nemzeti Frontként, FN-ként hivatkozunk a mozgalomra, tekintettel arra, hogy az itt bemutatott események, elemzések nagy része a névváltoztatás előtti időszakra vonatkozik, illetve a magyar olvasók is jórészt Nemzeti Front néven ismerik és tudják beazonosítani a mozgalmat.

⁴ René Rémond (1982) közismert felosztása szerint Franciaországban nem beszélhetünk jobboldalról, csak jobboldalakról, ezeken belül a liberális *orléanista*, az etatista *bonapartista* és a radikális, forradalomellenes *legitimista* jobboldalakról.

⁵ Bartolini 1984; Machin 1989.

⁶ Mayer 2002.

⁷ Huelin 2013; Bellan 2017; Mayer 2015.

⁸ Lásd Szabó 2011.

⁹ Forest et al. 2011.

melynek ezáltal releváns szereplőjévé váltak a pártrendszerben.¹⁰ Az 1986-os a mai napig a legnagyobb képviselői létszám a radikális jobboldali párt történetében, mivel 1958 óta ekkor fordult elő először és utoljára, hogy arányos rendszerben választottak képviselőket a Nemzetgyűlésbe (azóta a Nemzeti Front jellemzően nagyobb országos támogatottsággal is csak elhanyagolható mennyiségű képviselőt tud megválasztatni). A párt sikeréhez továbbá nagymértékben hozzájárult növekvő helyi szervezeti hálózata és az egyre erősödő helyi választási eredményei is, amelyek szervezeti erőforrásokat biztosítottak és növelték a láthatóságát és legitimitását a választók körében.

A Jean-Marie Le Pen vezette Nemzeti Front 2002-ben érte el addigi legnagyobb és egyben legváratlanabb választási sikerét, amikor a pártelnök úgy jutott be az elnökválasztás második fordulójába, hogy kiszorította a kormányzó szocialisták miniszterelnökét, Lionel Jospint.¹¹ A második fordulót Le Pen ugyan elveszítette a hivatalban lévő Jacques Chirac köztársasági elnök ellen, aki ekkor 82%-ot szerzett – jórészt a „köztársasági összefogás” okán átszavazó baloldali protestszavazóknak köszönhetően –, azonban az FN megmutatta mozgósító erejét. A folyamatos erősödés és a 2002-es kiugró eredmény ellenére a közmegegyezés az volt, hogy a Nemzeti Front felett egyfajta üvegplafon húzódik, további növekedése radikális jellege miatt lehetetlen.¹² A kihívásra 2004–2005-ben az FN új stratégiával próbát válaszolni, és elindította az úgynevezett „ördögűzési” fordulatát (*dédiabolisation*), amelynek célja a pártot övező „márkaproblémák” orvoslása, a párttal szembeni szimpátia növelése, az üvegplafon áttörése volt. E mérséklődési stratégiát sok vita övezte a párton kívül és belül egyaránt. Kívülről természetesen megkérdőjelezték az őszinteségét, felmerült a kettős kommunikáció, a „báránybőrbe bújt farkas” megjelenésének vádja. Párton belül is jellemző volt a székspezsiz, például időnként Jean-Marie Le Pen maga sem támogatta igazán Marine Le Pen „ördögűzési” stratégiáját, nem hitt abban, hogy egy „kedves” Nemzeti Front sikeres lehet vagy médiafigyelemre tarthat számot, és erről a kétezres évek közepén a sajtónak is beszélt.¹³ Ebben ekkor még látszólag igaza is volt, ugyanis az idősebb Le Pen elnökválasztási eredményei a 2007-es elnökválasztás alkalmával elmaradtak a párt várakozásaitól, egyrészt Nicolas Sarkozy kampányának a Nemzeti Front szavazóit is megszólító, hatékony rendpártisága, másrészt Jean-Marie Le Pen provokatív személye miatt, akinek a vezetése alatt sokkal alacsonyabbnak tűnt a párt fölötti üvegplafon, mint később Marine Le Pen elnöksége idején.

¹⁰ 1986-ban az ötödik köztársaság történetében először és utoljára arányos választási rendszerben választották meg a képviselőket. Ez Mitterrand elnök választási ígérete volt 1981-ben – ami egyébként lehetővé tette számára a jobboldal valamiféle megosztását is az FN felemelkedése által. A reformot 1988-ban visszafordították.

¹¹ 1997 és 2002 között a szocialista nemzetgyűlési többség és kormány a jobboldali Jacques Chirac köztársasági elnökkel kormányzott együtt (a korszak a „harmadik együttlakásként” ismert a francia politikatörténetben). Az együttlakás alapvetően a köztársasági elnöknek kedvezett, aki így biztosítani tudta újraválasztását a kormányzásban többet sérült Lionel Jospinnal szemben.

¹² Ivaldi 2003.

¹³ Chombeau 2007; Szabó 2011.

Marine Le Pen 2011-ben vette át a párt vezetését. A volt elnök, Jean-Marie Le Pen a tiszteletbeli elnöki tisztséget kapta meg az új helyzetben, s természetesen tekintélye miatt továbbra is nagy befolyása volt a párt támogatói között. 2012-ben az elnökválasztás alkalmával Marine Le Pen megdöntötte a Nemzeti Front addigi választási rekordját, és hozzálátott az „ördögüzési” stratégia kiteljesítéséhez. Ebben segítségére volt a magát gaulle-istának valló Florian Philippot is, aki alelnökként nagy hatással bírt a párt ideológiai profiljára és imázsára. A szociális érzékenység, a köztársasági konszenzusban való részvétel igénye, valamint a hangsúlyos szuverenizmus-euroszepticismus (az eurozónából történő kilépés, illetve a Frexit hívószava) ennek az új korszaknak az alapvető jellemzői. Mint később látni fogjuk, a Nemzeti Front számára ez a stratégia sikeresnek bizonyult, választási eredményei folyamatosan javultak – a 2014-es EP-választást például sikerült megnyerniük. 2017-ben Marine Le Pen újabb választási rekordot ért el az elnökválasztás során. Ezzel a teljesítményével ugyanakkor csalódást okozott az FN tagságának és aktivistáinak, akik 40% feletti második forduló eredményre, ha nem egyenesen győzelemre számítottak. A belső elégedetlenséget csökkentendő, Marine Le Pen megvált Florian Philippot-tól, amikor megvonta tőle addigi alelnöki feladatait, Philippot pedig válaszul kilépett a pártból, s *Les Patriotes* (Hazafiak) néven új euroszeptikus, szuverenista mozgalmat hozott létre. Az FN ezután ideológiai korrekciót hajtott végre, csökkentette például az eurozónából való kilépés programjának jelentőségét a programkínálatában. Marine Le Pen továbbá pártelnöki hatalma stabilizálása mellett új alapszabály elfogadására és névváltoztatásra tett javaslatot, amire 2018 közepén formálisan is sor került. Így jött létre az új *Rassemblement National*, amely már teljesen egyértelműen Marine Le Pen és nem egyszerűen a Le Pen család pártja.

2018 fontos fejleménye volt, hogy Marine Le Pen stabilizálta a hatalmát, illetve saját képére formálta a mozgalmat. A Nemzeti Front – Nemzeti Tömörülés több nehézséggel is szembenézett. Sajtóhírek szerint 2017 óta jelentős mértékben csökkent a párt tagsága, így aktivistaállománya is, valamint továbbra is komoly pénzügyi kihívásokkal néz szembe a mozgalom, például a szokásos évadnyitó „nyári egyetemét” sem rendezte meg 2018-ban, forráshiány miatt.¹⁴ 2019-ben pedig az Európai Unió Bírósága helyben hagyta az Európai Parlament jogtalanul felvett uniós pénzekkel kapcsolatos követelését: a Nemzeti Front EP-képviselői, köztük Marine Le Pen pártelnök, illegálisan finanszírozták – uniós, európai parlamenti pénzből – a párt franciaországi központjában dolgozó munkatársak fizetését. A pénzügyi botrányok a szervezet nemzetközi kapcsolatait is érintették, 2020 elején egy orosz hitelező perelte be a pártot a törlesztés elmaradása miatt.

3. A Nemzeti Front választási eredményei

A Nemzeti Front a megjelenése utáni első évtizedben kifejezetten marginális pártnak számított, amely még az 1%-os szavazatarányt sem tudta elérni a választásokon. Az első

¹⁴ Magal 2018.

Egy párt évtizedeken átívelő mérséklődési kísérlete

áttörés a '80-as évek közepén következett be, amikor az 1984-es EP-választásokon a párt 10% felett teljesített, amit ugyan be lehetett volna tudni az EP-választások másodrendű jellegének is, azonban az FN két évre rá, 1986-ban, a parlamenti választások alkalmával is 10% körüli eredményt ért el. A változást Stockemer szerint több tényező is segítette: Mitterrand államosításon alapuló gazdaságpolitikájának következményeképpen megnőtt a francia költségvetési deficit, míg a béremelések nyomán romlott a francia gazdaság versenyképessége és így munkaerőfelszívó képessége is, ami a munkanélküliség növekedéséhez vezetett. Ráadásul a '80-as években jelentősen megnőtt az észak-afrikai bevándorlók száma és aránya a Franciaországba érkező külföldiek között, így a bevándorlással kapcsolatos kérdések felkerültek a politika napirendjére.¹⁵ Ugyanekkor az FN egyértelműen protestpártként jelent meg, amely elhatárolódott a politikai elit fősodrába tartozó szereplőktől. A '80-as, '90-es évek eredményei közül érdemes kiemelni az 1986-os választást, amikor ugyan a szavazatok számának és arányának tekintetében az FN nem szerepelt kiemelkedően, viszont 35 mandátumot nyert a Nemzetgyűlésben. Ennek a magas mandátumszámnak az oka Mitterrand választási reformjában keresendő, aki arányos rendszert vezetett be a nemzetgyűlési választásokon (az eredmények hatására a reformot egyébként eltörölték, így ez a választás kivételnek tekinthető). A nemzetgyűlési jelenlét természetesen erőforrások és láthatóság tekintetében is kedvező volt a pártnak, ami megerősíti Jackman és Volpert (1996) hipotézisét, miszerint az arányosság növekedése kedvez a radikális jobboldali pártoknak, azaz a választási rendszerek nem semleges szavazattranszformálási formulák. Mindezek ellenére Jean-Marie Le Pen idején több évtizeden keresztül tartotta magát az a képzet, miszerint az FN elérte szavazatszerzési potenciáljának maximumát, és nem képes további előretörésre.

Amikor 2011-ben Marine Le Pen átvette a Nemzeti Front elnökségét, neki köszönhetően két alapvető probléma is megoldódott anélkül, hogy bármit is tett volna: az új pártelnök személye nem volt olyan megosztó, mint az édesapjáé, illetve Nicolas Sarkozy köztársasági elnök (2007–2012) ereje, újdonsága és vonzereje is megkopott, noha a 2012-es elnökválasztáson a hivatalban lévő elnök viszonylag szoros második fordulóban maradt alul a szocialisták jelöltjével, François Hollande-dal szemben.¹⁶ 2012-ben az FN új pártelnöke már ismét rekordot tudott dönteni. A párt történetének legjobb eredményét érte el, amit 2017-ben újra túlteljesített: a 2017-es második fordulóban Le Pen már 10 638 475 (majdnem tizenegy millió!) szavazatot gyűjtött.¹⁷

¹⁵ Stockemer 2017: 15.

¹⁶ Soós 2017.

¹⁷ Ministère de l'Intérieur 2017a.

1. táblázat
A Nemzeti Front választási eredményei¹⁸

Év	Szavazat	Százalék	Mandátum	Választási típus
1973	108 616	0,5%	0/490	nemzetgyűlési választások (1. forduló)
1974	190 921	0,8%	–	elnökválasztás (1. forduló)
1978	82 743	0,3%	0/491	nemzetgyűlési választások (1. forduló)
1981	44 414	0,2%	0/491	nemzetgyűlési választások (1. forduló)
1984	2 210 334	11,0%	10/81	EP-választások
1986	2 703 442	9,6%	35/577	nemzetgyűlési választások (1. forduló)
1988	4 376 742	14,4%	–	elnökválasztás (1. forduló)
1988	2 359 528	9,6%	1/577	nemzetgyűlési választások (1. forduló)
1989	2 129 668	11,7%	10/81	EP-választások
1993	3 159 702	12,4%	0/577	nemzetgyűlési választások (1. forduló)
1994	2 050 086	10,5%	11/87	EP-választások
1995	4 570 838	15,0%	–	elnökválasztás (1. forduló)
1997	3 785 383	14,9%	1/577	nemzetgyűlési választások (1. forduló)
1999	1 005 113	5,7%	5/87	EP-választások
2002	4 804 713	16,9%	–	elnökválasztás (1. forduló)
2002	2 862 960	11,3%	0/577	nemzetgyűlési választások (1. forduló)
2004	1 684 792	9,8%	7/78	EP-választások
2007	3 834 530	10,4%	–	elnökválasztás (1. forduló)
2007	1 116 136	4,3%	0/577	nemzetgyűlési választások (1. forduló)
2009	1 091 691	6,3%	3/74	EP-választások
2012	6 421 426	17,9%	–	elnökválasztás (1. forduló)
2012	3 528 373	13,6%	2/577	nemzetgyűlési választások (1. forduló)
2014	4 712 461	24,9%	24/74	EP-választások
2017	7 678 491	21,3%	–	elnökválasztás (1. forduló)
2017	2 990 454	13,2%	8/577	nemzetgyűlési választások (1. forduló)
2019	5 286 939	23,3%	22/74	EP-választások

A Nemzeti Front gyakorlatilag folyamatos választási sikereket mutathatott fel 2012 és 2019 között (lásd 1. táblázat). Ezek közül a legjelentősebb – bár meglehetősen alacsony részvétel mellett zajlott a voksolás – a 2014-es európai parlamenti választás, amelynek során a szavazatok 24,9%-ával a radikális párt a Franciaország rendelkezésére álló 74 euró-

¹⁸ Saját gyűjtés a francia Belügyminisztérium és az Inter-Parliamentary Union adatai alapján.

pai parlamenti mandátumból 24-et szerzett meg. A második helyezett UMP (*Union pour un mouvement populaire*, a mai Republikánusok, illetve Köztársaságiak néven ismert mozgalom elődje) a maga 20,81%-ával csupán 20 mandátumot kapott.¹⁹ Bár az FN 2015-ben az első fordulóban jól szerepelt a regionális választáson (országos szavazatarányuk alapján megnyerték a voksolást), a nagy pártok Front-ellenes összefogásának köszönhetően nem tudta egyetlen régió vezetését sem megszerezni, pedig az első forduló zárultával még hat régióban állt nyerésre.²⁰

A 2014-es és 2019-es EP-választások és a 2015-ös regionális választási eredmények megerősítik azt a tézist is, hogy az FN csak az EP-választáshoz hasonló arányos és egyfordulós választásokon tud igazán jól szerepelni (lásd az 1986-os választásokat), mivel a nemzetgyűlési választásokon alkalmazott kétfordulós, egyéni kerületi, abszolút többségi választási rendszer bipolarizáló hatású, aminek következtében ilyenkor az ország területén egyenletesen beágyazott pártok jobban teljesítenek – mint ahogy azok is, amelyek a két forduló között képesek szövetségeket kötni és megszerezni a kieső pártok, jelöltek támogatását. Ez lehetőségek hiánya a Nemzeti Front számára megnehezíti a második fordulás győzelmei elérését. 2012-ben például az 577 tagú testületbe a Nemzeti Front mindössze két képviselőt tudott küldeni, köztük a Jean-Marie Le Penhez közel álló Marion Maréchal-Le Pent, a pártelnök unokahúgát, miközben 2017-ben – bár megnégyszerezte korábbi képviselői létszámát – még mindig csak nyolc képviselővel rendelkezik a radikális párt. Összehasonlítás-ként érdemes felidézni, hogy a radikális baloldali Lázadó Franciaország 17 képviselői helyet nyert ekkor a Nemzetgyűlésben úgy, hogy összességében mindkét fordulóban kevesebb szavazatot kapott, mint a Nemzeti Front.²¹ A regionális és az EP-választásokon elért sikerek másik magyarázata a másodrendű választások elméletében keresendő, miszerint az ellenzéki erők, illetve a kisebb, radikális pártok jobban teljesítenek akkor, ha a választásnak nincs akkora tétje, illetve amikor ezeken a másodrendű választásokon megjelenik a kormányt büntető szavazás is. 2014-ben azonban úgy tűnt, hogy ez a büntetés nemcsak a kormányzó szocialistákat, hanem a gyenge ellenzéki teljesítményt mutató UMP-t is elérte, ami az FN győzelméhez vezetett a választáson, míg 2019-ben a büntető szavazók az RN mellett a zöldeket is jutalmazták szavazataikkal.

A 2017-es FN-szavazatok mennyisége a mérsékelt jobb- és baloldali pártok jelöltjeinek kiesésével párhuzamosan természetesen komoly képviseleti kérdéseket is felvet. Egyrészt a választási rendszer sajátosságaiból adódó, nemzetközi összehasonlításban is nagy aránytalanságból adódóan folyamatosan napirenden van a választási reform kérdése.²² A prob-

¹⁹ Parlement Européen 2014.

²⁰ Caro 2015.

²¹ Ministère de l'Intérieur 2017b.

²² Folyamatosan vitatéma a francia nemzetgyűlési választási rendszer átalakítása, pontosabban egyes rendszerré alakítása. E sorok írásakor is napirenden van egy ilyen irányú javaslat. Emmanuel Macron köztársasági elnök azt javasolta, hogy a képviselők számának csökkentése mellett a képviselők 15%-át válasszák arányos rendszerben. A javaslat nem nyerte el az arányos választási rendszerben érdekelt pártok tetszését, hiszen az így kiosztható viszonylag alacsony mandátumszám miatt az arányosság valószínűleg nem fogja érdemben befolyásolni a parlamenti arányokat, s így a stabilitást és a kormányozhatóságot (Figaro 2018).

léma nem új, de a választási rendszerben eszközölt változtatások inkább érdek-, semmint értékorientáltak tekinthetők. A francia politikai elit ugyanis nem egyszer alakította úgy a választási szabályokat az elmúlt években-évtizedekben, hogy az a De Gaulle-féle Tömörülés a Francia Népert (*Rassemblement du peuple français*, RPF), a Francia Kommunista Párt vagy később a Nemzeti Front számára kedvezőtlen legyen. Gyakran valószínűsíthető, hogy olyan politikai stratégiákat, amelyekkel elérték, hogy bizonyos politikai közösségek ne a súlyuknak megfelelő képvisellel rendelkezzenek – vagy egyáltalán semmilyennel –, illetve továbbra se kerülhessenek kormányra.²³ Másrészt, az intézményi meghatározottságokon túlmutatóan, a Nemzeti Front választási eredményeit lehet egyfajta képviselői válságként is értelmezni, amelyben a hagyományos pártok már nem képesek képviselői funkcióikat ellátni. Sauger áttekintésében azonban rámutat, hogy a válság jeleként értelmezett indikátorok (csökkenő politikai aktivitás, növekvő választói volatilitás, a politikával való általános elégedetlenség érzése) inkább a képviselői demokrácia problémáira mutatnak rá (2016: 321.), illetve nemzetközi trendekbe illeszkednek, és így értelmezésük túlmutat egy-egy párt vagy akár ideológia megértésén.

4. Az FN ideológiája és annak változásai

A Nemzeti Front elemzésekor le kell szögeznünk, hogy a párt sosem volt egységes: különböző érdekcsoportok politizáltak benne különböző értékekkel és stratégiai célokkal,²⁴ de fő arculatát mindig is a vezetés ideológiája és retorikája határozta meg. Az ideológia és a retorika, illetve kommunikációs stratégia kettőse szintén meghatározó jellemzője az értékelésnek, hiszen a programatikus változások egy részét lehet kommunikációs bravúrként is értelmezni. Az ellenzéki pártok esetében a közpolitikai és szavazatszerzési célok pontos elhatárolása különösen nehéz, mert nem figyelhetünk meg tényleges hatású, releváns döntéshozatali magatartást. A Nemzeti Front átalakítását, úgynevezett normalizálását mi mégis olyan koherens és konzekvensen végrehajtott stratégiaként látjuk, amely nem rövid távú választási lufiként, hanem ideológiai változásként értelmezhető.

A különböző párttipológiák eltérő címkékkel ruházzák fel a Nemzeti Front politikáját, attól függően, hogy a szerzők milyen programatikus és szervezeti jellemzőkre helyezik a hangsúlyt. Ignazi (1997) rendszerellenes pártként definiálja, amelynek ideológiájában megjelennek az antidemokratikus elemek. Taggart (1995) a populista elemeket emeli ki a párt programjában, míg Kitschelt (1995) az új radikális jobboldal prototípusaként hivatkozik rá, amelynek központi elemei a jóléti sovinizmus, a bevándorlásellenesség és a rasszizmus.²⁵ Jelen kötet szerzői a radikális jobboldali besorolást használják.²⁶ Milyen programatikus jellemzőkkel is bír pontosan a Nemzeti Front?

²³ Bővebben lásd: Alexander 2004.

²⁴ Orban 2016.

²⁵ További tipológiákért lásd Hainsworth 2004 áttekintését.

²⁶ Előzményként lásd: Bíró et al. 2011.

A Nemzeti Front ideológiája és retorikája dominánsan idegenellenes, nacionalista és etnocentrikus jellegű volt Jean-Marie Le Pen elnöksége alatt. A pártelnök esetenként rasszista és antiszemita megjegyzéseket is tett a nyilvánosság előtt, például amikor a gázkamrák létét a történelem részletkérdésének nevezte.²⁷ Ez a retorika hozzájárult az FN nagyfokú elutasítottságához, demokratikus veszélyként érzékeléséhez, ami választási helyzetben komoly üvegplafont emelt a párt növekedési lehetőségei fölé. Az elutasítottság azonban jelentősen csökkent, miután Marine Le Pen átvette a párt vezetését,²⁸ az új elnök és szövetségesei ugyanis a francia republikánus közmegegyezésben való részvétel igényével léptek fel.²⁹

4.1. Bevándorláspolitikai

Az FN ideológiájának változását jól jelzi bevándorláspolitikájának alakulása. Míg kezdetben az egyértelmű idegenellenesség és egy szűk politikai közösség, Jean-Marie Le Pen szavajárásával a „francia franciák” képviselte jellemezte a pártot, addig 2011 után a radikális jobboldali párt programjában és érvelésében nagyobb hangsúlyt kapott a francia republikánus hagyomány³⁰. Ez elmozdította a párt ellenségképét az etnikai-vallási jelleg felől a filozófiai-ideológiai jellegű ellenségkép felé.³¹ Ebben a barát–ellenség viszonyrendszerben már nem a bőrszín vagy a vallás lett a meghatározó, hanem az állampolgárság, illetve hogy az adott személy beilleszkedik-e, osztja-e a francia értékeket, például a szekuláris (francia szóhasználatban: laikus) állam és az emberi jogok eszméjét, vagy sem. Marine Le Pen a 2012-es elnökválasztási programjában például évi tízezer legálisan érkező, magasan képzett migráns mellett tette le a voksot, de fontosnak tartotta kiemelni, hogy az általa támogatott „nemzeti preferencia” minden franciára vonatkozik majd, *„függetlenül a származásuktól”*.³² E fordulat keretében a Nemzeti Front mind a zsidóságot,

²⁷ Marine Le Pen viszont 2011-ben a barbárság csúcsának nevezte a haláltáborokat, és akkor zárta ki édesapját a Nemzeti Frontból, amikor az 2015 áprilisában megismételte korábbi állításait a gázkamrákkal kapcsolatban. Mivel Marine Le Pen jól ismerte ezeket az állításokat korábról is, feltételezhető, hogy a nyilatkozatot kihasználva lépett meg egy előre tervezett politikai lépést, amelynek komoly szimbolikus jelentőséget tulajdoníthatunk.

²⁸ Stockemer 2014: 2.

²⁹ Soós 2013.

³⁰ Hainsworth 2004.

³¹ A hagyományos francia republikanizmus állampolgárnemzetben, illetve az egyes vallási, etnikai, nyelvi stb. csoportok és csoportthovatartozások figyelmen kívül hagyásában gondolkodik, ezeket magánügyként tételezi. Eszerint semmilyen csoportra nem lehet plusz jogokat vagy köteleességeket ruházni, s az anyagi egyenlőtlenség is csökkentendő, mert az anyagi egyenlőtlenségek szabadon engedése a politikai egyenlőség – a köztársaság legfőbb értékének – bomlásához vezethet. A jó polgár ezért erényként tekint az egyenlőtlenségeket csökkentő adózásra, állami szerepvállalásra, és maga is aktív cselekvő, aki felismeri a közérdeket, és képviseli akkor is, ha ez bármilyen egyéni érdekével szembemegy. Tehát rossz polgár az, aki a republikanizmus, a politikai közösség e szabályai ellen vét, vagy aki a közérdek elé helyezi a saját egyéni érdekeit.

³² Le Pen 2012 (A szerzők kiemelése.)

mind pedig a muszlimok felé nagyobb nyitottságot mutatott,³³ bizonyos kutatások szerint ugyanakkor az antiszemitizmus erősödését érzékelő, az iszlamizmustól tartó zsidóság nyitottabbnak mutatkozott az FN politikájára, mint a francia muszlimok.³⁴

A bevándorláspolitikával párhuzamosan jelent meg az FN programjában a rend és a biztonság kérdése, ami a bevándorlók által elkövetett bűncselekményekre vonatkozik. A francia terrortámadásokra való konkrét reakcióként például Marine Le Pen 2017-es elnöki programjában megjelent a bűncselekményt elkövető külföldiek automatikus kiutasítása, illetve büntetésük külföldön történő letöltése, valamint az S-listás (az államrendre potenciálisan veszélyes) iszlamista külföldiek kiutasítása is. A rendészet megerősítése érdekében a programban ígéretként megjelenik még 15 ezer rendőr és csendőr felvétele, illetve 5 év alatt 40 ezer új börtönhely létesítése is, ami jelzi, hogy a párt a biztonság kérdését a bevándorlókon túlmutatóan is értelmezni kívánja.

4.2. Gazdaságpolitika

A gazdaságpolitika 2017-es hívószava az *intelligens protekcionizmus*, amelybe egyaránt beletartozik a nemzeti valuta visszavezetésének igénye és például a közbeszerzések során a francia cégek és kkv-k preferálása, „ha az árkülönbség észszerű”.³⁵ Ez különösen annak fényében érdekes, hogy Jean-Marie Le Pen még a neoliberális gazdaságpolitika híve volt, és önmagát „reagenistaként” definiálta.³⁶ Ez a gazdaságpolitika még kifejezetten elutasította az egalitárius megközelítést, és a piaci működést tartotta üdvösnek. A fordulat erősen köthető a párt antiglobalizációs stratégiájához, ami ugyan része majdnem minden populista, radikális jobboldali párt ideológiájának, azonban különösen erős a Nemzeti Frontnál. A globalizáció ugyanis korlátozza a nemzeti szuverenitást, keretében nem lehet a francia érdekeket kiemelten kezelni. Emellett a fősodorba tartozó politikai pártoktól való elfordulás és a csökkenő bizalom megnyitja az új, akár baloldalról érkező szavazók megnyerésének esélyét is. Ennek eredményeképpen, ahogy Ivaldi (2015) rámutat, a Nemzeti Front gazdaságpolitikája egyre inkább baloldali karakterűvé válik: a gazdasági egyenlőség, az erős állami szerepvállalás és a jövedelem-újraosztás igénye jellemzi. Megjelenik benne a szociális érzékenység politikája, ami a megnyerhető baloldali szavazók számára fogalmazott meg könnyen dekódolható üzeneteket, mint például a 60 éves nyugdíjkorhatárt, a béremelést és a privatizációellenességet. Továbbá ide tartozik a 2017-es program részeként megjelenő áram- és gázárcsökkentés, az öregségi nyugdíjminimum emelése és az adócsökkentés ígérete a három alsó szja-sávban.

³³ Larquier 2015.

³⁴ Fourquet 2015.

³⁵ Le Pen 2017.

³⁶ Bastow 1997.

4.3. Külpolitika és európai politika

Bár belső és külső vitáktól kísérve, de jól érzékelhetően megjelentek gaulle-ista elemek is az FN külpolitikájában. Marine Le Pen például a 2017-es elnökválasztás két fordulója közötti vitájában többször is hivatkozott de Gaulle tábornokra, miközben erőteljesen hangsúlyozta a szuverenitás jelentőségét, elsősorban az Európai Unióval és az eurozónával szemben. Ez a „neogaulle-ista” fordulat azért is figyelemreméltó, mivel a Nemzeti Front 1972-es megalakulásakor teljes egészében szemben állt a tábornok politikájával, különös tekintettel a dekolonizációra és Algéria függetlenségére. Az FN ekképp magáévá tette a gaulle-izmus szociális igényét is, programját a republikanizmus etatizmusához igazította.

A Nemzeti Front a fenti értékek mentén az Európai Unióval szemben is kritikus, euroszeptikus pártnak tekinthető. Goodliffe (2015) a párt 2014-es európai parlamenti választási sikerét pontosan az euroszeptikus álláspont kisajátításában látja. A '90-es évek óta erősödő Európa-ellenség már világosan látszott a 2002-es elnöki kampányban is, amikor Jean-Marie Le Pen a frank visszaállítása és az EU elhagyása mellett érvelt, ami Marine Le Pen vezetése alatt sem enyhült (a 2017-es ideológiai válság ugyanakkor éppen az euró kivezetése és a Frexit körül zajlott). A 2019-es EP-kampányban is a kritikus hangok jellemezték a pártot, ami jó ellenpontként szolgált Macron „pro-európai” álláspontjához képest, és megerősítette a párt lokális-globális törésvonal mentén elfoglalt szerepét is. Az emberek és áruk szabad mozgását promotáló európai gazdaságpolitika, a szigorú fiskális rendszer és az euró maga mind ellentmondanak a Nemzeti Front által propagált protekcionista intézkedéseknek. De ahogy Dúró (2017) rámutat, a Nemzeti Fronttal szembeni kritikák között a gazdasági elemek mellett megjelenik a demokráciaalapú euroszepticismus, illetve a jogkörátadás problémája is. Összességében a párt uniókritikájában – ideológiájával összhangban – a szuverenitás kérdése kap központi szerepet.

A párt a nemzetközi szövetségrendszer átalakítását is megcélozza. Ennek legutóbbi fejleménye a Matteo Salvini vezette, olasz Északi Liga párttal közösen alapított Identitás és Demokrácia frakció volt az Európai Parlamentben. A 73 főt számláló frakcióhoz csatlakozott még az Osztrák Szabadságpárt, a belga Flamand Érdek, a cseh Szabadság és Közvetlen Demokrácia párt, a Dán Néppárt, az Észti Konzervatív Néppárt, az Igaz Finnek és az Alternatíva Németországért párt képviselői is. Az Európai Unió kívülről tekintve: a Konstantin Malofeev orosz oligarcha által 2014-ben szervezett bécsi, radikális-oroszbarát találkozón – bár a párt tagadta – Marion Maréchal-Le Pen révén az FN is jelen volt.³⁷ A nemzetközi kapcsolatrendszer átalakításának fontos eleme az oroszbarátság, ami egyébként is összeköti az európai radikális jobboldali pártok egy részét.³⁸ Ez jellemző elem a Nemzeti Front politikájában is: 2017-es oroszországi látogatása során Marine Le Pen kifejtette, hogy elismeri a Krím-félsziget Oroszországhoz tartozását és az ott tartott népszavazás annexiót támogató eredményét, és nem tartja megfelelő eszköznek az oroszországi szankciók alkalmazását az Európai Unió részéről. A francia és nemzetközi

³⁷ de Boni 2014.

³⁸ Polyakova 2014.

sajtóban ekkor már régóta jelen voltak a Nemzeti Front orosz finanszírozásáról és a 9 millió eurós orosz kölcsönről szóló hírek.³⁹ Ezzel párhuzamosan pedig a 2017-es választási programban megjelent a NATO integrált katonai vezetéséből való kilépés és a szabadkereskedelmi egyezmények elutasítása is, ami a meglévő francia szövetségek elutasítását jelzi.

Összességében a radikális republikanizmus retorikájának átvétele, az etnikai, vallási, rasszista kirekesztés leépítése a párt elitjében, a baloldali gazdaságpolitika és antiglobalista törekvések mind a párt növekedési mozgásterének szélesítését szolgálták, méghozzá sikeresen, hiszen a megmaradt protestüzenetekre jól reagálnak a megcélzott szavazók.⁴⁰ A radikális párt globalizációellenességét és szuverenizmusát szociális érzékenységgel párosította, ellenfélként pedig azokat határozta meg, akik nem csatlakoznak a francia republikanizmus értékrendjéhez. Persze a régi, radikális tagságot és a szavazóbázis egy részét „lecserélni” nem lehetett, ami magával hozta a kettős kommunikációról, kettős játékról szóló értelmezéseket, vitákat (a korábbi ideológiai követelések „lehalkításáról”, a nyilvánosságban való visszaszorításáról ír például Wieviorka 2012). Ezen értelmezések szerint tehát a párt vezetői mást képviselnek kifelé, mint ahogy és amit a párt aktivistái valójában gondolnak.

5. Az FN belső ideológiai és vezetési vitái

A belső vezetési és ideológiai viták annak ellenére jellemzők a Nemzeti Frontban, hogy a pártot folyamatosan egy populista-karizmatikus, egyszemélyi vezető irányítja, aki igyekszik gondoskodni arról, hogy érdemi ellenfele ne legyen vagy kiszoruljon a Nemzeti Frontból. Így 2011 és 2017 között mind személyes pozíciójának megerősítése, mind pedig a párt stratégiájának megvalósítása szempontjából kulcsfontosságú volt Marine Le Pen számára a „Jean-Marie Le Pen-probléma” rendezése. Mint láttuk, az alapító pártelnök provokatív, időnként antiszemita, rasszista megnyilatkozásai korlátozták az FN növekedési potenciálját, másrészt az idősebb Le Pen szkeptikusan állt az FN új, néppártibb, „ördögtelenített” stratégiájához. Harmadrészt, Jean-Marie Le Pen személye, befolyása, jelenléte önmagában is korlátja lehetett annak, hogy az új pártelnök megerősítse pozícióját, jelenléte ugyanis egyfajta kettős hatalmat alakított ki az FN-ben.

A (véltetően tervezett) politikai leszámolásra 2015-ben került sor, amikor – a gázkamrák újbóli „részletkérdésnek” nevezését fel-, illetve kihasználva – a tiszteletbeli elnököt kizárták a pártból,⁴¹ továbbá, egy új alapszabályról szavazva, a tiszteletbeli elnöki tisztséget is fel kívánták számolni.⁴² Jean-Marie Le Pen mindkét döntést megtámadta bíróságon, s noha a bíróság 2018 elején megerősítette a kizárását, azt is kimondta, hogy

³⁹ Az egyik első híradásért lásd: Turchi 2014.

⁴⁰ Wike 2017.

⁴¹ Le Monde 2015.

⁴² Galiero 2015.

a tiszteletbeli elnöki tisztsége megmaradt.⁴³ Ennek a döntésnek az oka többek között az volt, hogy a párt postai úton szervezte meg a tiszteletbeli elnöki tisztség megszüntetéséről szóló kongresszusi szavazást, ami nem felelt meg az akkori alapszabályi előírásoknak, hiszen a rendkívüli szavazást a jogosultak személyes megjelenésével kellett volna végrehajtani.⁴⁴

Marine Le Pen a 2017-es elnökválasztási vereség után az előre menekülés taktikáját választotta. Meghirdette a Nemzeti Front teljes újraalapításának programját, amelynek része volt a névváltoztatás mellett a 2015-ös alapszabály-módosítások immáron jogilag tiszta elfogadtatása, azok kiegészítése, vagyis a 2015-ben végrehajtott politikai leszámolás véglegesítése. A tiszteletbeli elnöki pozíció ennek megfelelően nem szerepel az ezentúl Nemzeti Tömörülésnek nevezett párt alapszabályában. Az új alapszabály egyébként explicit módon lehetővé tette a névváltoztatást, és rendezte annak szabályait is. Ennek köszönhetően a 2018. márciusi kongresszus után, pár hét alatt meg is történt a névváltoztatás megerősítése. Technikailag az történt, hogy Marine Le Penék immáron azt is lehetővé tették, hogy rendkívüli kongresszusra kerüljön sor postai úton, illetve az elektronikus és postai úton történő pártszavazások lehetősége is bekerült a szövegbe. Értékelések szerint a 2018-as alapszabály-módosítás tovább erősíti Le Pen szerepét. A pártelnök szerepe megnő annyiban, hogy a végrehajtó testület összetételének módosítására immáron lehetősége nyílik. Opcionálissá válik a főtitkári pozíció betöltése, illetve nem szűnik meg azok párttagsága, akiket a bíróság esetlegesen elítél. A Marine Le Pen ellen jelenleg is zajló, az európai parlamenti források pártcélú megcsapolását szemére vető bűnvádi eljárás miatt a jövőben fontos lehet.⁴⁵ Az átalakítás sikerét jelezte a 2019-es választás is, amelynek kampányában, illetve a választás eredményeképpen Marine Le Pen az EU-ban is befolyásos politikusként tudott fellépni, egy új nemzetközi szövetség egyik vezetőjeként.

Összességében elmondható, hogy a 2011 és 2019 közötti időszak fő vezetési, szervezeti kérdése az volt, hogy Marine Le Pen képes-e nemcsak megerősíteni saját pozícióját, hanem gyengíteni édesapja formális és informális befolyását a Frontban. Utóbbi természetesen előfeltétele volt az előbbinek, s Marine Le Pen erőfeszítéseit ebből a szempontból siker koronázta. Nemcsak Jean-Marie Le Pent sikerült eltávolítania a párttól, hanem az objektív mérőszámokat, szavazatszámokat tekintve is az FN legsikeresebb időszaka volt eddigi hivatali idejének eleje. Marine Le Pen pártelnöki teljesítménye ugyanakkor felemás. A 2017-es vereséget a párton belül – bár történetileg az FN legnagyobb sikere volt a szavazatszámot tekintve – ugyanis a vezetői hibák miatt értékelték ennyire egyöntetűen negatívan. A pártvezetés nem tudta érdemben menedzselni a belső elvárásokat, miközben a pártelnök vitateljesítménye is kívánnivalót hagyott maga után. Marine Le Pen azonban addigra már megerősítette annyira a pozícióját, hogy nem akadt olyan párton belüli ellenlábas, akinek nemcsak ambíciója, hanem egyben lehetősége is lett volna a pártelnökség megszerzésére.

⁴³ Soullier 2018.

⁴⁴ L'Express 2015.

⁴⁵ A 2018-as, a pártelnök személyére szabott változtatásokat, azok hátterét tételeken összefoglalja: Sulzer 2018.

A Nemzeti Tömörülés már nem egyszerűen Le Pen, hanem egyenesen Marine Le Pen pártja, aki előtt a 2017–2022-es ciklusban már nem szervezeti és történeti kihívások állnak, hanem saját politikusi személyiségének, képességeinek megmértetése. Bár a ma ismert közvélemény-kutatási számok szerint Marine Le Pen Emmanuel Macron legfőbb kihívója, a *présidentiable* (elnökségre alkalmas) jelzót a sajtótól és a választóktól nem érdekelte ki, márpedig anélkül nehezen képzelhető el az Élysée meghódítása.

6. A Nemzeti Front helye a pártrendszerben

A francia politikai rendszer középpontjában a köztársasági elnöki pozíció, illetve annak megszerzése áll. 2002 óta ez a jelenség még erőteljesebben mutatkozik meg, mivel az elnökválasztást közvetlenül a nemzetgyűlési választás előtt tartják. Ennek az a következménye, hogy az elnökválasztás eredménye befolyásolja, sőt meghatározza a nemzetgyűlési többség sorsát. A Nemzeti Frontnak 1972-es megalakulása óta 2017-ben volt először komolyabb esélye az államfői pozíció megszerzésére, ugyanakkor ez az esély a két forduló közötti vita előtt is jóval szerényebb volt a később elnökké választott Emmanuel Macronénál. Ugyanakkor a 2012 és 2017 közötti időszakban a Nemzeti Front megváltoztatta a többi párthoz való stratégiai viszonyát: a mérsékelt pártok játékszeréből önálló, érdemi és jelentős támogatottsággal bíró politikai szereplővé vált.

A Nemzeti Fronttal a '80-as évek óta számoltak a mérsékelt középpártok. A baloldal számára stratégiai előnyt jelentett a radikális párt megjelenése, ami lehetővé tette a jobboldal megosztását. Ennek eredményeképpen például Mitterrand köztársasági elnök 1986-ban nemcsak értékalapon támogatta az egyéni kerületi abszolút többségi választási rendszer felváltását egy arányos szisztémával, hanem hatalomtechnikai megfontolásból is, remélve, hogy a Nemzeti Front megerősítésével megoszthatja a jobboldalt. A baloldal számára további stratégiai előnyt jelentett az a pillanat, amikor a Nemzeti Front és a mérsékelt jobboldal összefogása tabuvá vált a francia rendszerben. Ehelyett a „köztársasági front”, vagyis a Nemzeti Fronttal szembeni összefogás vált az elfogadható normává, miszerint a „jó polgár” kötelessége fellépni a köztársaságellenes erőkkal, azaz a Nemzeti Fronttal szemben. A stratégiai előnyt az adta, hogy eközben semmilyen erkölcsi-politikai probléma nem adódott a baloldal számára, amikor a radikális baloldallal, nevezetesen a kommunistákkal kooperáltak. Mindezt a francia mérsékelt jobboldal egy része (nem alaptalanul) kettős mérceként értelmezte, és folyamatosan kritizálta. A Nemzeti Front 2002-es sikere után a taktikát váltó Nicolas Sarkozy igyekezett megkerülni ezt a stratégiai kihívást. Azt vallotta, hogy a Nemzeti Frontot nem szegregálni kell, hanem vitában legyőzni, és meggyőzni a szavazóit (2007-ben a korábbiakhoz képest szerény eredményeket ért el az FN az elnöki és részben ennek következményeként a nemzetgyűlési választáson is).

A már Marine Le Pen elnöksége alatt zajló, 2012 és 2017 közötti ciklus újból átrendezte a francia pártrendszert, éppen a Nemzeti Front átalakulása és növekedése miatt. A kétezres évek elején két nagy, a jobb-bal törésvonal mentén szerveződő politikai tömb

állt szemben egymással, a Nemzeti Front azonban 2014-re képes volt egy háromosztatú pártrendszert kialakítani, amelyben az FN már *mainstream*, azaz fősdorbeli pártnak számított.⁴⁶ Ebben a háromosztatúságban mindegyik pártnak értelemszerűen az volt az érdeke, hogy a másik két mozgalmat „egymásra tolja”, és egyedül maradjon az általa meghatározott törésvonal másik oldalán. Ennek a legtisztább és legjellegzetesebb eszköze a Nemzeti Front részéről az elit, illetve az UMPS-rendszer kritikája volt.

E rövid háromosztatúság után a 2017-es elnökválasztás váratlanul ismét teljesen átalakította a francia pártrendszert.⁴⁷ Emmanuel Macron az elnökválasztás megnyerésével pártja, az *En Marche!* életre hívásával ugyanis egy olyan centrális erőteret hozott létre, amelynek logikája sok szempontból hasonlít a magyar centrális erőterére. A pártrendszer középpontjában Franciaországban is a kormányzó párt áll, amelynek gyenge, töredezett, kétoldali – tehát jobb- és baloldali – ellenzéke van. Emmanuel Macronnak azonban annyiban bonyolultabb a helyzete, hogy az ő érdeke az, hogy a centrális erőter és az FN közé törésvonalat húzzon, vagyis kontrollálja a mérsékelt mezőt, amelynek az FN és Marine Le Pen lenne a legfőbb ellenfele. Paradox módon ebben egyezik az érdeke Marine Le Pennel, aki Macronhoz hasonlóan a globalizmus–lokalizmus, Európa–nemzetállam keretben határozná meg a domináns törésvonalat. Vagyis ez a két politikai erő érdekelt abban, hogy egymást erősítsék, és egymást tartsák fő ellenfelüknek, mivel ideológiai értelemben ők állnak egymástól a leginkább távol. E stratégiai helyzet, a *status quo* fenntartása és leginkább az FN megtartása vezetőként az ellenzéki oldalon a Jean-Luc Mélenchon vezette, Lázadó Franciaország elnevezésű baloldali mozgalommal szemben Emmanuel Macron érdeke, ugyanis a radikális baloldal és Macron között kisebb a távolság kulturális kérdésekben, mint a Nemzeti Front és Macron között – különösen a 2017-es választásokon meghatározó üggyé vált bevándorlás kérdésében.⁴⁸ A 2019-es választás igazolta ezt a stratégiát, és megerősödött a globális–lokális törésvonal Franciaországban, ami mind Le Pennek, mind Macronnak kedvezett, akik a régi pártrendszer átalakításában érdekeltek. A választási eredmények azt jelzik, hogy a republikánusok is összeomlottak, a politikai palettán még a zöld párt is megerősödött.

7. A párt szavazóbázisa

A Nemzeti Front fent említett vezetési és ideológiai vitái egyben a párt szavazóbázis-összetételének lenyomata is. A Nemzeti Front szavazóbázisa ugyanis éppúgy nem homogén, ahogy a párt elitje és tagsága sem. Miként azt Nonna Mayer (2002) bemutatta, a Front szavazóinak köre a '90-es évek közepe óta kettős természetű. 1995-ben jelentek meg ugyanis markánsan a párt szavazóbázisában a baloldali és a „se nem jobb, se nem

⁴⁶ Bastow 2017.

⁴⁷ Gougou–Perisco 2017.

⁴⁸ Gougou–Perisco 2017.

bal” értékeket valló választók,⁴⁹ akik szocioökonómiai helyzetükben és értékrendjükben is megosztottak voltak, s számos kérdésben (például Európa-, erkölcsi kérdések) eltérő nézeteket vallottak, vallanak, mint a többiek. A kétezres évek fordulóján a fentiekben túlmenően két stratégiai szempontból fontos szavazói csoport volt még kiemelhető a bázisban.⁵⁰ Az FN szavazóbázisa többségében férfiakból állt, illetve a ’80-as évek végétől – a fent részletezett folyamat keretében – megindult, és a ’90-es években folytatódott a munkásság egy részének közeledése a radikális párthoz. A párt szavazóbázisán belüli feszültséget növelhette, hogy a kétezres évek elején (2002–2012) az FN növelni tudta a bázisát falun, vidéken is.⁵¹ Az FN legerősebb területei, „bástyái” az északkeleti és a délkeleti megyék, illetve a keleti területek. Összességében ez a kép 2017-re sem változott, noha a folyamatosan beágyazottsági problémákkal küzdő pártnak sikerült erősödnie az ország közepén is.

„Az FN-szavazat elsősorban Le Pen-szavazat” – írta szintén Nonna Mayer.⁵² S valóban, húsz éves időtávlatból nézve kimondható, hogy a Bruno Mégret-féle jobboldali, konzervatív szárny 1998-as kiválása a Nemzeti Frontból nem okozott tartós megrázkódtatást a mozgalomnak. Azzal pedig, hogy 2011-ben Marine Le Pen vette át a Nemzeti Front vezetését, egyrészt sikerült biztosítani, hogy az FN-szavazóbázis számára fontos Le Pen név megmaradjon mint aktív politikai márka, másrészt pedig a bizonyos erkölcsi kérdésekben (például: abortusz) megengedőbbnek tűnő Marine Le Pen⁵³ alkalmas lehetett arra, hogy megszólítsa az FN-től távolságot tartó női szavazókat, s ezzel megnyisson jelentős növekedési lehetőséget teremtsen a radikális párt számára. 2012 után, amikor ezzel a növekedési potenciállal élni is tudtak, az „új” szavazók 60%-a a jobboldalról, mintegy negyede a baloldaltól, illetve a korábban érvénytelenül vagy nem szavazók közül érkezett. Ebben a volatilitásban jelentős szerepe volt a szóban forgó választók migrációhoz, illetve iszlámhoz kapcsolódó attitűdjeinek.⁵⁴ Miközben a francia szavazók között többségben vannak a nők, az FN szavazóbázisáról még az újonnan érkezettekkel együtt is elmondható, hogy férfitöbbségű.⁵⁵

Marine Le Pen 2017-es bázisa a következőképpen nézett ki az első forduló előtt pár nappal készült mérések szerint: magas volt a támogatottsága a 35–59 évesek, a munkások és alkalmazottak, az alacsony jövedelműek és a vidékiek között.⁵⁶ A második forduló kapcsán készült mérésekben pedig még tisztább lett a kép: a munkások többsége Le Pen mellett állt (ez az egyetlen kategória, ahol többsége volt), s összességében is minél magasabban képzett volt, minél magasabb beosztásban dolgozott valaki, annál kisebb eséllyel szavazott az FN jelöltjére. Ugyanez mondható el bázisa jövedelmi helyzetéről: minél magasabb jövedelemmel rendelkezett egy szavazó, annál nagyobb esélye volt annak,

⁴⁹ Mayer 2002: 235.

⁵⁰ Mayer 2002: 37–39., 98–99.

⁵¹ Barone et al. 2015.

⁵² Mayer 2002: 37.

⁵³ Bastié 2016.

⁵⁴ Jaffré 2016.

⁵⁵ Jaffré 2016.

⁵⁶ Ipsos 2017a.

hogy nem Le Pent, hanem Emmanuel Macront támogatta a második fordulóban. A megválasztott köztársasági elnök a városokban szerepelt a legjobban, a leggyengébben pedig falun. Ennek ellenkezője igaz ellenfelére, aki éppen a legkisebb településeken rendelkezett a legmagasabb támogatottsággal.⁵⁷ A Macron és Le Pen érdekét leképező globális–lokális (a képzett–képzetlen, városi–vidéki, globálisan nyitott vagy védekező dichotómiákat egy-szerre magában foglaló) törésvonal logikája tehát a második fordulóra viszonylag tisztán kirajzolódott. Ugyanakkor egyelőre kérdéses, hogy a két szereplő képes lesz-e ezt a logikát tartósítani, ezáltal a francia pártrendszer és pártverseny logikáját visszarendeződés nélkül megváltoztatni. Erre a szándékra mindkettejük retorikájában találhatók példák, ugyanakkor a bal–jobb identifikáció jelentősége természetesen nem lebecsülhető Franciaországban, az e fogalmakat megalkotó forradalom hazájában.

Mivel az FN vezetőcentrikus párt, a 2017-es elnökválasztás utáni vezetési válság nagy kihívást jelentett, amit Marine Le Pen végül sikeresen oldott meg. Hogy ez a további francia választásokon milyen formában jelenik meg, azt rendkívül nehéz prognosztizálni. Emlékeztetőül: a Nemzeti Front 2017 után (átmenetileg?) elvesztette Marion Maréchal-Le Pent, aki a vidéki, konzervatív, vallásos szavazói számára kulcsembert volt. A Front „balosabb” szavazói körében pedig a vezetői tekintélyt kikezdő vitateljesítmény vezetett a párt népszerűségének gyengüléséhez, amit a Le Pen–Philippot-páros eltávolodása tovább fokozott. Ennek ellenére a 2017-es választás utáni hónapokban mért népszerűségi mutatók azt jelzik, hogy Marine Le Pen megtartotta a szavazók bizalmát.⁵⁸ Az EP-választások eredménye élesben is ugyanezt bizonyította, hiszen Le Pen pártja végül kevesebb mint 1 százalékponttal kapott több szavazatot Macron mozgalmánál. Bár ez az eredmény stabilizálta a párt és Le Pen helyzetét is, mégis érdemes rámutatni, hogy nincs belpolitikai determinizmus, hiszen Le Pen a 2004-es EP-siker után sem tudta megnyerni az elnöki széket.

8. Média és szubkultúra

A Nemzeti Front kommunikációs terének értékelésekor paradox helyzettel állunk szemben, hiszen míg a híradások, médiamegjelenések többsége negatív színben tünteti fel a pártot, addig médiajelenlétük, így láthatóságuk is, igen magas. Ellinas (2010) több példával is illusztrálja, hogy mennyire szerette a média Jean-Marie Le Pent, akinek alpári és sokszor sértő megszólalásai jól eladhatók voltak. Nemcsak a mondanivalója, de stílusa is tipikusan populista, megszólalásai egyszerűen dekódolhatók, sokszor direkt módon udvariatlanok és provokatívak,⁵⁹ így jól beleillettek a kereskedelmi televíziózás kereteibe, ahol Le Pen nemcsak a híradásokban, hanem beszélgetős műsorokban is sokat szerepelt. Bár Marine Le Pen normalizálási politikájával a kommunikáció is szelídült (az antiszemita megnyilvánulásokat például tiltja a párt), és az FN vezetőinek megszólalásai kevésbé pro-

⁵⁷ Ipsos 2017b.

⁵⁸ Ifop 2017.

⁵⁹ Moffitt 2016.

vokatívák lettek, a Nemzeti Front választási eredményeihez képest továbbra is felülreprezentált a médiában.⁶⁰ Ez nagyrészt Marine Le Pen kiváló kommunikációs készségének köszönhető. Akárcsak az édesapja, ő is gyakori vendége a különböző televíziós beszélgető- és portréműsoroknak, azonban beszédmódja sokkal kevésbé provokatív, mentes az „elszólásoktól”. Stockemer elemzése szerint a média Marine Le Pent egyértelműen azon újgenerációs pártvezetők közé tartozó, modern nőként mutatja be, akik már tudatosan építik a médiában az imázsukat.⁶¹

Ráadásul az elmúlt évtizedben az online kommunikáció és főleg az úgynevezett közösségimédia-használat újabb teret nyitott a szavazókkal való kommunikálás terén, amit a Nemzeti Front nagyon hatékonyan ki is használ. A 2017-es elnökválasztási kampány elemzése során Vincour rámutat, hogy az FN a kezdetektől élen járt a digitális eszközök használatában, a '90-es évek elején elsőként készített weboldalt, és azóta is a legújabb megoldások alkalmazására törekszik.⁶² Sikerét azonban nemcsak a technológia támogatja, hanem az online aktivisták ezrei, akik az online térben terjesztik és felhangosítják a párt üzeneteit. Az online tér adta differenciálási és szegmentálási lehetőségeknek megfelelően az üzenetek is sokfélék: a negatív lejárató kampányok (lásd például a *#LeVraiFillon*, vagyis „az igazi Fillon” hashtaget) mellett megjelennek a pozitív, kifejezetten kedves üzenetek és képek Marine Le Pen személyes blogján. A digitális kampányt Philippe Vardon vezeti, aki a párt radikális szárnyához tartozik, és a párt jelöltjeként indult a regionális választásokon, a Marion Maréchal-Le Pen által vezetett listán. Akárcsak a Trump- vagy a Brexit-kampány idején, Marine Le Pen online kampányánál is felmerült az orosz befolyás jelenléte, többek között az orosz nyelvű, Le Pent támogató tweetek, illetve Marine Le Pen orosz bankból érkező hitelei kapcsán,⁶³ de a pártvezető tagadja a kapcsolatot, és egyelőre csak (a teljesen legális) önkéntes külföldi aktivisták jelenléte bizonyított a kampányban.

A fentiekből egyértelműen látszik, hogy a Nemzeti Front kommunikációjak legerősebb pontja az offline és az online kommunikáció összhangja, az üzenetek egymást erősítő potenciálja. Stockemer és Barjsione kimutatják, hogy a szóbeli megszólalások populista elemei az online térben is megjelennek, és a visszajelzések (megosztások és lájkok) alapján rezonálnak a választókkal.⁶⁴

A párt kommunikációját nem jellemzik szubkulturális vonások, fókuszában inkább a médiában való masszív jelenlét és a tömegek megszólítása áll. Üzeneteire inkább a mérséklődés jellemző, a 2010 utáni időszakban például megnőtt a sajtóban a fiatal FB-aktivistákat bemutató riportok száma, amelyek közös üzenete, hogy a támogatók sokfélék, és hogy a fiatalok körében már nem számít tabunak a párt támogatása.⁶⁵

⁶⁰ Mondon 2015.

⁶¹ Stockemer 2017: 55.

⁶² Vincour 2017.

⁶³ Lásd Vincour 2017.

⁶⁴ Stockemer és Barjsione 2017.

⁶⁵ Chadwick 2016; Melander 2017.

9. Összefoglalás és lehetőség forgatókönyvek: merre tovább, FN?

A Nemzeti Front a '70-es években alakult, ám politikájára a '80-as évek migrációs és gazdasági vitáival párhuzamosan nőtt meg a választói kereslet. Ebben az időszakban a párt szavazóbázisa döntően maszkulin, iskolázatlan, elsősorban vidéki volt, s a Nemzeti Front a Kommunista Párt egykori törzsszavazóit is képes volt megszólítani, főleg ezekből a rétegekből új szavazók mozgósításával. (Fontos adalék ehhez, hogy a '70-es években a baloldal és a szakszervezetek egy része is bevándorlásellenes volt, tartva a béerversenytől, a munkaerő-kínálat növekedésétől.) A párt ugyanakkor képes volt egységesíteni és megtartani a radikális jobboldali szavazók nagy részét, annak ellenére, hogy a párton belül állandó jellemző maradt az ideológiai sokszínűség. A vezetők, Jean-Marie Le Pen, majd Marine Le Pen személye a párt történetének nagy részében sikeresen akadályozta a fragmentációt, illetve egységet és folytonosságot kölcsönzött a mozgalomnak. Azonban a vezetési és stratégiai viták ettől függetlenül időnként megtörték az egységet, ilyenkor – 1998-ban Bruno Mégret, 2017-ben Florian Philippot révén – pártszakadásokra is sor került, amelyek azonban középtávon nem befolyásolták érdemben a Nemzeti Front szavazatszerző potenciálját.

A párt negatív imázsa, elutasíthatósága alapvető stratégiai kihívást jelentett a '80-as évektől kezdve, amikor Jean-Marie Le Pen érdes, provokatív, gyakran kirekesztő megnyilvánulásai először kaptak jelentős médiafigyelmet. A problémát felismerve a Nemzeti Front már a '90-es években is igyekezett finomítani a retorikáján, ám a pártelnök megjegyzései továbbra is üvegplafont emeltek a párt fölé. Ebben az időszakban az FN legnagyobb sikere a 2002-es elnökválasztáson elért eredmény, amelynek köszönhetően Jean-Marie Le Pen összecsapkodott a hivatalban lévő köztársasági elnökkel az elnökválasztás második fordulójában. Ekkor azonban úgy tűnt, hogy az FN elérte a szavazatszerzési képességének maximumát, és nincs hova tovább fejlődnie a francia pártrendszeren belül. Ennek feloldására készült a kétezres évek közepén elindított „ördögűzési” stratégia, majd a Marine Le Pen névvel fémjelzett republikánus, neogaulle-ista fordulat. A párt számára kedvező nemzetközi kontextusban – a radikális jobboldali pártok térnyerése és a bevándorlással kapcsolatos konfliktusok felerősödése mellett – sikerült elérni az üvegplafon áttörését vagy legalábbis feljebb tolását, ami jelentős sikereket és folyamatosan javuló választási eredményeket hozott az FN-nek. A mozgalom 2011 óta szinte folyamatosan dönti meg a saját szavazatszámrekordjait. A 2014-es EP-választást meg is nyerte, miközben Marine Le Pen a párt valaha volt legjobb eredményét érte el a 2017-es elnökválasztás alkalmával, a második fordulóban megjavítva saját első forduló rekorderedményét.

A belső várakozásoktól elmaradó második fordulás eredmény, Marine Le Pen vitában nyújtott teljesítménye ugyanakkor ismét felszínre hozta a belső megosztottságokat, és a gaulle-izmussal, szuverenizmussal kapcsolatos ideológiai ambivalenciákat is. Bár 2018 nyarára Marine Le Pennek érdemi kihívó híján⁶⁶ sikerült stabilizálnia pártelnöki

⁶⁶ A sajtó és a Nemzeti Front politikáját elemzők kiemelt figyelemmel kísérik Marine Le Pen fiatal, 1989-ben született unokahúga, Marion Maréchal-Le Pen tevékenységét, aki 2012 és 2017 között nemzetgyűlési képviselőként szolgált, és akit gyakran Marine Le Pen potenciális utódjaként láttak,

pozícióját, ezt csak annak árán tudta elérni, hogy megvált alelnökétől és közeli tanácsadójától, a szociális-gaulle-ista fordulat fő ideológusától, Florian Philippot-tól. Philippot válaszul elhagyta a Nemzeti Frontot, és saját mozgalmat hozott létre *Les Patriotes* néven. Marine Le Pen hatalma stabilizálása részeként, előremenekülésként és stratégiailag is fontos lépésként is értelmezhető gesztussal a Nemzeti Frontot 2018-ban átnevezte Nemzeti Tömörüléssé, mely manővere sikeresnek bizonyult. Ettől a lépéstől a párt vezetői azt várták, hogy tovább csökkentse márkaproblémáikat, illetve végleg leválasztja a mozgalmról a Nemzeti Front névhez kötődő negatív konnotációkat. A 2017-es elnökválasztási vereségből továbbá azt a következtetést vonták le, hogy a párt aktuális potenciálja mellett már a Florian Philippot személye által szimbolizált, „túlzott” szuverenizmus, az euró kivezetésének ötlete is elriaszthatja az esetleges új szavazókat, így itt is elmozdulás következett be az eurozónával kapcsolatos megengedőbb álláspont felé.

A Nemzeti Front jövőjét a francia centrális erőter sorsa éppúgy meghatározza majd, mint saját ideológiai és szervezeti munkája. Emmanuel Macronnak a 2022-es újrávalásztás, illetve saját mozgalmának megerősítése egyelőre kihívást jelent, de úgy tűnik, hogy számára továbbra is az a legkedvezőbb scenárió, ha a szavazók egy jelentős része szemében még mindig a köztársasági konszenzuson kívül eső Nemzeti Front jelöltjével szemben kell fellépnie a második fordulóban. A jövő kérdése tehát továbbra is az, hogy mikor lesz képes, képes lesz-e egyáltalán a radikális párt a köztársasági konszenzus részévé válni, és rendszerellenes pártból vezető politikai erővé alakulni.

Irodalomjegyzék

- Alexander, Gerard 2004: France. Reform-mongering Between Majority Runoff and Proportionality. In: Colomer, Joseph M. ed.: *Handbook of Electoral System Choice*. Hampshire–New York: Palgrave Macmillan. 209–221.
- Bartolini, Stefano 1984: Institutional constraints and party competition in the French party system. In: *West European Politics* 7/4, 103–127.
- Bastow, Steve 1997: Front national economic policy. From neo-liberalism to protectionism. In: *Modern & Contemporary France* 5/1, 61–72.
- Bastow, Steve 2018: The Front national under Marine Le Pen. A mainstream political party? In: *French Politics* 16/1, 19–37.
- Bíró András – Dúró József – Hajdú András – Róna Dániel 2011: Nemzet és radikalizmus. In: Lánczi András szerk.: *Nemzet és radikalizmus. Egy új pártcsalád felemelkedése*. Budapest: Századvég Kiadó. 7–34.

láttattak. A politikus azonban a 2017-es választások alkalmával visszavonult az FN-ből. Ezután 2017 és 2018 között két fontos dologgal hívta fel magára a figyelmet: egyrészt létrehozott egy politikai iskolát, amely akár majdani aktivisták és politikusok képzőhelyeként szolgálhat, másrészt pedig elhagyta nevéből a „Le Pen” tagot. Mindkét lépés valamiféle gyakorlati, politikai tudatosságról árulkodik, így az a közmegegyezés alakult ki, hogy Marion Maréchal-Le Pennek közép- és hosszútávon még vannak politikai ambíciói a radikális jobboldalon.

- Dúró József 2017: *Ellenzők, kritikusok, kétkedők. A pártalapú euroszepticismus arcai*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Ellinas, Antonis A. 2010: *The Media and the Far Right in Western Europe. Playing the Nationalist Card*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fourest, Caroline – Venner, Fiametta 2011: *Marine le Pen*. Paris: Grasset & Fasquelle.
- Fourquet, Jérôme 2015: Le vote Front National dans les électorsats musulman et juif. In: Crépon, Sylvain – Dézé, Alexandre – Mayer, Nonna eds.: *Les faux-semblants du Front national*. Paris: Presses de Sciences Po (P. F. N. S. P.). 375–394.
- Goodliffe, Gabriel 2015: Europe's salience and „owning” Euroscepticism: Explaining the Front National's victory in the 2014 European elections in France. In: *French Politics* 13/4, 324–345.
- Gougou, Florent – Perisco, Simon 2017: A new party system in the making? The 2017 French presidential election. In: *French Politics* 15/3, 303–321.
- Hainsworth, Paul 2004: The extreme right in France. The rise and rise of Jean-Marie Le Pen's Front National. In: *Representation* 40/2, 101–114.
- Ignazi, Pietro 1997: New Challenges. Post-materialism and the Extreme Right. In: Rhodes, Martin ed.: *Developments in West European Politics*. Basingstoke: Macmillan. 300–319.
- Ivaldi, Gilles 2003: The Front National split. Party system change and electoral prospects. In: Jocelyn A. J. Evans. ed.: *The French Party System. Continuity and Change*. Manchester: Manchester University Press. 137–154.
- Ivaldi, Gilles 2015: Towards the median economic crisis voter? The new leftist economic agenda of the Front National in France. In: *French Politics* 13/4, 346–369.
- Jackman, Robert W. – Volpert, Karin 1996: Conditions Favouring Parties of the Extreme Right in Western Europe. In: *British Journal of Political Science* 26/4, 501–521.
- Jaffré, Jérôme 2016: L'enquête électorale française. Comprendre 2017. In: *La Note* 7/1.
- Kitschelt, Herbert 1995: *Radical Right in Western Europe. A Comparative Analysis*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Machin, Howard 1989: Stages and dynamics in the evolution of the French party system. In: *West European Politics* 12/4, 59–81.
- Mayer, Nonna 2002: *Ces français qui votent le Pen*. Paris: Flammarion.
- Mayer, Nonna 2015: The Radical Right in France. In: Rydgren, Jens ed.: *The Oxford Handbook of the Radical Right*. Oxford: Oxford University Press. 433–451.
- Moffitt, Benjamin 2016: *The global rise of populism. Performance, political style, and representation*. Stanford: Stanford University Press.
- Mondon, Aurelien 2015: Populism, the people and the illusion of democracy. The Front National and UKIP in a comparative context. In: *French Politics* 13/2, 141–156.
- Orban, Franck 2016: Le lepéno-gaullisme: nouvel avatar du Front National? In: Barstad, Guri Ellen – Hjelde, Arnstein – Kvam, Sigmund – Parianou, Anastasia – Todd, John eds.: *Language and Nation. Crossroads and Connections*. Münster: Waxmann Verlag GmbH. 53–82.

- Polyakova, Alina 2014: Strange bedfellows. Putin and Europe's Far Right. In: *World Affairs* 77/3, 36–40.
- Rémond, René 1982: *Les droites en France*. Paris: Éditions Aubier.
- Reungoat, Emmanuelle 2015: Mobilizing Europe in national competition. The case of the French Front National. In: *International Political Science Review* 36/3, 296–310.
- Sauger, Nicolas 2016: Political Representation. Bringing Elections Back. In: Elgie, Robert – Grossman, Emiliano – Mazur, Amy G. eds.: *The Oxford Handbook of French Politics*. Oxford: Oxford University Press. 307–328.
- Soós Eszter Petronella 2013: A köztársaság-fogalom értelmezésének szintjei Franciaországban. In: *Politikatudományi Szemle* 22/2, 51–69.
- Soós Eszter Petronella 2017: Nicolas Sarkozy. Egy válságelnökség fordulópontjai. In: Körösenyi András szerk.: *Viharban kormányozni. Politikai vezetők válsághelyzetekben*. Budapest: MTA TK PTI. 91–113.
- Stockemer, Daniel – Barisione, Mauro 2017: The 'new' discourse of the Front National under Marine Le Pen. A slight change with a big impact. In: *European Journal of Communication* 32/2, 100–115.
- Stockemer, Daniel 2017: *The Front National in France. Continuity and change under Jean-Marie Le Pen and Marine Le Pen*. Springer International Publishing.
- Sylvain, Barone – Négrier, Emmanuel 2015: Voter Front National en milieu rural. Une perspective ethnographique. In: Crépon, Sylvain – Dézé, Alexandre – Mayer, Nonna eds.: *Les faux-semblants du Front national*. Paris: Presses de Sciences Po (P. F. N. S. P.). 417–434.
- Szabó Márk 2011: Ellenzékiségre ítélve. A Nemzeti Front útja az agrárius protesztparttól a jóléti nacionalizmusig. In: Láncki András szerk.: *Nemzet és radikalizmus. Egy új pártcsalád felemelkedése*. Budapest: Századvég Kiadó. 35–63.
- Taggart, Paul 1995: New Populist Parties in Western Europe. In: *West European Politics* 18/1, 34–51.
- Wieviorka, Michel 2012: *Le Front national, entre extrémisme, populisme et démocratie*. London: Counterpoint.
- Internetes források**
- 2017: Sortir de l'euro n'est finalement plus la priorité de Marine Le Pen. *BFMTV*. 2017. 10. 11. <https://www.bfmtv.com/politique/sortir-de-l-euro-n-est-plus-la-priorite-de-marine-le-pen-1275255.html> (2018. 07. 17.)
- Bastie, Eugénie 2016: Comment Marine Le Pen a évolué sur l'avortement. *Le Figaro*. 2016. 12. 12. <http://www.lefigaro.fr/politique/le-scan/2016/12/12/25001-20161212ARTFIG00210-comment-marine-le-pen-a-evolue-sur-l-avortement> (2018. 07. 17.)
- Bellan, Marie 2017: Présidentielle. Marine Le Pen largement en tête chez les ouvriers et dans les catégories populaires. *Les Échos*. 2017. 04. 24. https://www.lesechos.fr/24/04/2017/lesechos.fr/0212009361374_presidentielle---marine-le-pen-largement-en-tete-chez-les-ouvriers-et-dans-les-categories-populaires.htm (2018. 07. 17.)

- Caro, Ilan 2015: Régionales: le FN en tête dans six régions à l'issue du premier tour *Francetv info*. 2015. 12. 06. https://www.francetvinfo.fr/elections/regionales/regionales-le-fn-en-tete-dans-six-regions-a-l-issue-du-premier-tour-selon-notre-estimation-ipsos-sopra-steria_1209109.html (2018. 07. 17.)
- Chadwick, Lauren 2017: France's National Front Finds Supporters among Millennials. *NBC News*. 2016. 12. 24. <https://www.nbcnews.com/news/world/france-s-national-front-finds-support-among-millennials-n697681> (2018. 07. 17.)
- Chombeau, Christiane 2007: Marine Le Pen, l'éminence blonde. *Le Monde*. 2007. 03. 30. https://www.lemonde.fr/societe/article/2007/03/30/marine-le-pen-l-eminence-blonde_889916_3224.html (2018. 07. 17.)
- De Boni, Marc 2014: A Vienne, la discrète présence du FN à une réunion de partis d'extrême droite. *Le Figaro*. 2014. 06. 04. <http://www.lefigaro.fr/politique/le-scan/coulisses/2014/06/04/25006-20140604ARTFIG00158-a-vienne-la-discrete-presence-du-fn-a-une-reunion-de-partis-d-extreme-droite.php> (2018. 07. 17.)
- De Larquier, Ségolène 2015: Ces musulmans séduits par le FN. *Le Point*. 2015. 10. 07. http://www.lepoint.fr/politique/ces-musulmans-seduits-par-le-fn-07-10-2015-1971307_20.php (2018. 07. 17.)
- Galiero, Emmanuel 2015: Nouveaux statuts du Front national: ce qui change. *Le Figaro*. 2015. 06. 22. <http://www.lefigaro.fr/politique/le-scan/2015/06/22/25001-20150622ARTFIG00116-nouveaux-statuts-du-front-national-ce-qui-change.php> (2018. 07. 17.)
- Huelin, Jean-Philippe 2013: *Où en est le vote ouvrier?* Paris: Fondation Jean-Jaurès, <https://jean-jaures.org/nos-productions/Ou-en-est-le-vote-ouvrier> (2018. 07. 17.)
- Ifop 2017: *L'intention de vote au premier tour de l'élection présidentielle six mois après. Ifop pour Le Journal du Dimanche*. https://www.ifop.com/wp-content/uploads/2018/03/3879-1-study_file.pdf (2018. 07. 17.)
- Ipsos 2017a: *1er tour: Sociologie des électors et profil des abstentionnistes*. https://www.ipsos.com/sites/default/files/files-fr-fr/doc_associe/ipsos-sopra-steria_sociologie-des-electorats_23-avril-2017-21h.pdf (2018. 07. 17.)
- Ipsos 2017b: *2nd tour: Sociologie des électors et profil des abstentionnistes*. https://www.ipsos.com/sites/default/files/files-fr-fr/doc_associe/ipsos_sopra_steria_sociologie_des_electorats_7_mai_2015_o.pdf (2018. 07. 17.)
- Jeudy, Bruno 2018: Sondage Ifop. Un après la présidentielle, Macron au plus haut. *Paris Match*. 2018. 04. 18. <https://www.parismatch.com/Actu/Politique/Sondage-Ifop-un-apres-la-presidentielle-Macron-au-plus-haut-1498703> (2018. 07. 17.)
- L'Express 2015: Jean-Marie Le Pen fait annuler par la justice le Congrès du FN *L'Express*. 2015. 07. 08. https://www.lexpress.fr/actualite/politique/fn/jean-marie-le-pen-fait-annuler-par-la-justice-le-congres-du-fn_1697352.html (2018. 07. 17.)
- Le Monde 2015: Jean-Marie Le Pen exclu du Front National. *Le Monde*. 2015. 08. 20. https://www.lemonde.fr/politique/article/2015/08/20/jean-marie-le-pen-se-defend-face-au-bureau-executif-du-fn_4731727_823448.html (2018. 07. 17.)

- Le Pen, Marine 2012: *Mon projet*. https://rassemblementnational.fr/pdf/projet_mlp2012.pdf (2018. 07. 17.)
- Le Pen, Marine 2017: *144 engagements présidentiels*. <https://www.rassemblementnational.fr/pdf/144-engagements.pdf> (2018. 07. 17.)
- Le Scan Politic 2018: Baisse du nombre de parlementaires, proportionnelle... tout savoir sur la réforme des institutions. *Le Figaro*. 2018. 04. 04. <http://www.lefigaro.fr/politique/le-scan/2018/04/04/25001-20180404ARTFIG00195-reforme-des-institutions-30-de-parlementaires-en-moins-15-de-proportionnelle.php> (2018. 07. 17.)
- Magal, Marylou 2018: RN. L'université d'été n'aura pas lieu. *Le Point*. 2018. 08. 08. http://www.lepoint.fr/politique/rn-l-universite-d-ete-n-aura-pas-lieu-08-08-2018-2242373_20.php (2018. 07. 17.)
- Melander, Ingrid 2017: Not just skineads with baseball bats. Front National is no longer taboo for French Youth. *Business Insider*, 2017. 05. 14. <http://uk.businessinsider.com/front-national-is-no-longer-taboo-for-french-youth-2017-3> (2018. 07. 17.)
- Ministère de l'Intérieur 2017a: *Résultats de l'élection présidentielle 2017*. [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/elecresult__presidentielle-2017/\(path\)/presidentielle-2017/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/elecresult__presidentielle-2017/(path)/presidentielle-2017/FE.html) (2018. 07. 17.)
- Ministère de l'Intérieur 2017b: *Résultats des élections législatives 2017*. [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/elecresult__legislatives-2017/\(path\)/legislatives-2017/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/elecresult__legislatives-2017/(path)/legislatives-2017/FE.html) (2018. 07. 17.)
- Parlement Européen 2014: *Résultats par pays: France*. 2014. <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/fr/country-results-fr-2014.html> (2018. 07. 17.)
- Prodhon, Georgina 2013: Austria's Freedom aims to enlarge Eurosceptic bloc. *Reuters*. 2013. 12. 14. <https://www.reuters.com/article/us-europe-right-austria/austrias-freedom-aims-to-enlarge-eurosceptic-bloc-idUSBRE9BD0DD20131214> (2018. 07. 17.)
- Soullier, Lucie 2018: FN: La justice confirme l'exclusion de Jean-Marie Le Pen, qui reste néanmoins président d'honneur. *Le Monde*. 2018. 02. 09. https://www.lemonde.fr/politique/article/2018/02/09/front-national-la-justice-confirme-l-exclusion-de-jean-marie-le-pen-qui-garde-malgre-tout-son-statut-de-president-d-honneur_5254136_823448.html (2018. 07. 17.)
- Stockemer, Daniel 2014: *The "new" ideology of the Front National (FN) under Marine Le Pen. A slight change with a big impact*. <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/6a3d620c-7826-4eec-8cb8-e9333892ef45.pdf> (2018. 07. 17.)
- Sulzer, Alexandre 2018: Changement de nom du FN. Des statuts taillés sur-mesure. *L'Express*. 2018. 03. 09. https://www.lexpress.fr/actualite/politique/fn/changement-de-nom-du-fn-des-statuts-tailles-sur-mesure_1990879.html (2018. 07. 17.)
- Turchi, Marine 2014: Le Front national décroche les millions russes. *Mediapart*. 2014. 11. 22. <https://www.mediapart.fr/journal/france/221114/le-front-national-decroche-les-millions-russes> (2018. 07. 17.)

Egy párt évtizedeken átívelő mérséklődési kísérlete

Vinocur, Nicolas 2017: Marine Le Pen's Internet Army. *Politico*. 2017. 03. 02. <https://www.politico.eu/article/marine-le-pens-internet-army-far-right-trolls-social-media> (2018. 07. 17.)

Wike, Richard 2017: 5 charts showing where France's National Front draws its support. *Pew Research Center*. 2017. 04. 21. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/21/5-charts-showing-where-frances-national-front-draws-its-support> (2018. 07. 17.)

